

Тихомирова Каміла Вадимівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник: науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних досліджень
Національної академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук **Малоголова О. О.**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Найважливішим індикатором морального здоров'я нації є низький рівень злочинності в країні. Особливої уваги потребує аналіз злочинності неповнолітніх, оскільки з одного боку це є інструмент виявлення криміногенних факторів у соціумі, а з іншого – підґрунтя для прогнозування злочинності в цілому. Даний вид злочинності має свої специфічні особливості. Важливо враховувати, що це проблема не тільки юридичного, але й соціального, морального, психологічного, медичного характеру, яка вимагає комплексного підходу [3, с. 431].

З психологічної точки зору, коли говорять про злочинність неповнолітніх, то насамперед мають на увазі злочину поведінку членів суспільства, які перебувають на стадії формування особистості, життєвої позиції, переходу від життя під опікою сім'ї і школи до самостійного життя, усвідомлення загальноприйнятих у суспільстві соціальних цінностей і, крім того, виконання своїх особистих функцій в ньому. Несформованість емоційної сфери і морально-психологічних настанов на різноманітні життєві ситуації обумовлює особливу вразливість неповнолітніх щодо негативного впливу на їх поведінку і неадекватну реакцію на проблемні ситуації [5, с. 280].

Рівень правосвідомості таких неповнолітніх низький, в їх середовищі не схвалюється позиція сприяння правоохоронним органам. Скоюючи злочини підлітки сподіваються на безкарність, так як легковажно ставляться до можливості бути затриманими та притягнутими до відповідальності.

Необхідно зазначити, що в абсолютній більшості випадків неповнолітній злочинець – це особа, що володіє звичками, схильностями, стійкими стереотипами, антигромадською поведінкою. Також більшості неповнолітнім злочинцям властиві:

- постійна демонстрація зневаги до норм поведінки (лихослів'я, вживання алкогольних напоїв, чіпляння до громадян тощо);
- пристрасть до спиртних напоїв, наркотичних речовин, азартних ігор;
- бродяжництво, прояв озлобленості, грубості, асоціальна поведінка;

– створення конфліктних ситуацій, часті сварки в сім'ї, тероризування батьків і родичів;

– культивування ворожнечі до своїх одноліток, які характеризуються успіхами в навчанні, дисциплінованістю.

Як правило, підліток має нестійку психіку і особливо потребує захисту і визнання, в задоволенні психологічних потреб. Найчастіше вони відкидають цінності суспільства, висувують протест проти дорослих, що призводить до формування у підлітка прагнення до об'єднання у різні неформальні угруповання, де, як їм здається, вони знайдуть розуміння. Тому найважливішою психологічною потребою неповнолітнього злочинця виступає необхідність приналежності до групи, в якій він міг би задовольнити потребу в спілкуванні, в самоствердженні, в оцінці навколишньої дійсності. Як правило, такою спільністю для неповнолітнього, схильного до протиправних діянь, виявляється група з антисоціальною спрямованістю, членів якої об'єднує спільна антигромадська діяльність. Як наслідок, такі неформальні об'єднання відіграють велику роль не тільки в соціалізації підлітків, але і в їх криміналізації.

Психологи стверджують, що анонімність дій підлітків у групі тягне розмивання їх особистої провини. Тому неповнолітні відчують себе в групі комфортно, вони мають можливість розрядити накопичену енергію і при цьому не відчувати жодних моральних мук.

Увійшовши в злочинну групу, підліток нерідко просто «мстить» суспільству за своє принизливе становище в ньому, матеріальне неблагополуччя, пияцтво батьків, відсутність особистих здібностей. До того ж психологічні особливості неповнолітнього пов'язані з тим, що він не може довго перебувати в стані ізолюваності, він шукає групу, в якій був би рівним. Очевидно, сім'я (навіть найблагополучніша) не може повною мірою компенсувати неповнолітньому таку групу. Найчастіше в цьому єдиноборстві між сім'єю і друзями перемагає неформальна група, оскільки сім'я і школа нерідко виявляються не в змозі виправити недоліки виховання. Тому навіть при розбіжності власних поглядів з позицією групи підлітки віддають перевагу солідарності з нею.

Поряд з цим, згідно з даними статистики, неповнолітні правопорушники частіше вступають у злочинні угруповання, ніж дорослі. При цьому дівчата рідше вступають в такі об'єднання, і найчастіше грають роль сексуального партнера для всіх членів групи. Це можна пояснити тим, що у зв'язку з психологічними особливостями дівчат, і фемінністю, що пропонується суспільством, дівчата рідше здійснюють протиправні дії, відповідно їх відсоток менше і в злочинних угрупованнях.

Ю. М. Антонян вважає, що така різниця у співвідношенні жіночої і чоловічої злочинності серед неповнолітніх пов'язана не з психічними та психологічними особливостями статі, а відмінністю інтересів,

поведінки, виховання хлопчиків та дівчаток, з більшою активністю, винахідливістю, рішучістю, нестриманістю та іншими загальними характерологічними властивостями осіб чоловічої статі, що проявляються в певних життєвих ситуаціях, в тому числі в антисуспільних вчинках і злочинах» [2, с. 24].

Порівняно з дорослою злочинністю, для злочинності неповнолітніх характерна підвищена латентність, оскільки багато злочинів, які вчиняються неповнолітніми, дорослими сприймаються як пустощі через недостатню соціальну зрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладах, хуліганські бійки, відбирання грошей у молодших) [1, с. 169].

Психологічними факторами криміналізації неповнолітніх є завищена або занижена самооцінка; високий рівень ситуативної та особистісної тривожності; ригідність, агресивність, схильність до ризику; нестійкість емоційної сфери і низький рівень емоційного інтелекту; порушення механізмів, що стримують агресивні реакції; підвищена сугестивність та ін.

Загалом психологічний інтерес до дослідження злочинної поведінки неповнолітніх зумовлений тим, що в підлітковому віці відбувається активна трансформація характеру. На думку А. Є. Личко: «Характер вважається базисом особистості, він формується переважно в підлітковому віці, особистість як ціле – вже при дорослішанні» [4, с. 8]. У підлітковому віці яскраво проявляються акцентуації характеру, які в свою чергу можуть виступати передумовами злочинної поведінки.

Таким чином, можемо констатувати, що діяльність суб'єктів профілактики злочинної поведінки неповнолітніх повинна бути спрямована на причини її виникнення, а не на наслідки.

Список використаних джерел

1. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминология: курс лекцій. / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
2. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин. М.: 2009. 320 с.
3. Аванесов Г. А. Криминология : учебник / Г. А. Аванесов и др. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 576 с.
4. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. СПб.: Речь, 2013. 256 с.
5. Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М., Лизогуб Б. В., Мірошниченко С. С., Подільчак О. М., Толочко О. М., Туркот М. С. Проблеми протидії злочинності: підр. / за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.